

การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของชุมชนบ้านดู่ จังหวัดน่าน

Agricultural Land Use in Conservation Area of Ban Due Community Nan Province

คำนำ

แม้ว่าป่าไม้จะเป็นทรัพยากรประเภทที่เกิดใหม่ทดแทนได้ แต่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน การแผ้วถางทำลายป่าในหลายกรณีเป็นไปในรูปแบบของการกระทำที่รู้ทำไม่ถึงการณ์และมีเจตนาจะทำลายเนื่องจากเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ปัญหาการทำลายป่าไม้ส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดอุทกภัยและความแห้งแล้ง ดินขาดความชุ่มชื้น ทำให้การเกษตรกรรมไม่ได้ผลเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก (สุมาลี, 2532)

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยอาศัยการบุกรุกพื้นที่ใหม่การใช้ที่ดินในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ จากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2530) พบว่ามีราษฎรบุกรุกเข้าไปทำกินในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ประมาณ 33 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 26 ของพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและจำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตรประมาณร้อยละ 50 เป็นที่ดินไม่มีโฉนด ซึ่งเป็นผลให้ราษฎรไม่มีกรรมสิทธิ์ที่มั่นคงและขาดแรงจูงใจในการปรับปรุงบำรุงดิน ผลผลิตที่ได้จึงลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเพิ่มปัญหาการบุกรุกทำลายป่าต่อไปอีก

โดยทั่วไปการขยายตัวของชุมชนมักจะมีมากในบริเวณที่มีฝนตกตามฤดูกาล และสามารถทำการเกษตรกรรมได้พื้นที่เหล่านี้ส่วนมากได้มาจากการบุกรุกแผ้วถางป่า ทำให้พื้นที่ป่าไม้สูญหายไปอย่างรวดเร็วตามความต้องการพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (Haquet, 1983) ราษฎรที่มีอาชีพการเกษตรส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย และมีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่ต่ำกว่าราษฎรที่มีอาชีพอื่นราษฎรจึงพยายามขยายการผลิตในทางกว้าง คือ การขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าเพื่อเพิ่มรายได้มาจุนเจือครอบครัว นอกจากนี้นายทุนซึ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากการตัดไม้ขายก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย การบุกรุกทำลายป่าเป็นไปอย่าง

กว้างขวางแม้กระทั่งในพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้บริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหลายแห่งเหลือต้นไม้ยืนต้นน้อยมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนเป็นที่ทำกินผลเสียหายที่เกิดจากการทำลายป่าปรากฏให้เห็น โดยทั่วไปเพียงแต่ยังไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจังในอนาคต ความรุนแรงของปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มจะยิ่งทวีมากขึ้นอย่างแน่นอน

จากการสำรวจพื้นที่ทำกินของหน่วยศึกษาการพัฒนาการอนุรักษ์ต้นน้ำแม่สะลาปี 2547 พบว่า ชุมชนบ้านคู้ จังหวัดน่าน มีพื้นที่ 2,224 ไร่ การตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำกินบางส่วนติดอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ปัจจุบันยังไม่มีการกำหนดที่ทำกินที่ชัดเจน เป็นเพียงการจับจองพื้นที่และมีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องหากไม่ได้รับการแก้ไขและทำความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างถูกต้องอาจทำให้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้รับความเสียหายมากขึ้นได้

การวิจัยนี้เป็นการสำรวจเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตรของชุมชนบ้านคู้ จังหวัดน่าน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรในชุมชนกับจำนวนพื้นที่ถือครองและรูปแบบการทำเกษตรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนอย่างยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลสภาพเศรษฐกิจ สังคม ของราษฎรในชุมชนบ้านคู้ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
2. เพื่อสำรวจการถือครองที่ดินและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินปี 2548 ในพื้นที่ชุมชนบ้านคู้ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรกับการครอบครองและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือน เพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านคู้ จังหวัดน่าน

ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้มีขอบเขตการศึกษาในกลุ่มประชากร ในระดับครัวเรือน ที่ตั้งบ้านเรือน ในหมู่บ้านคู หมู่ 5 ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ในปัจจุบันมีอยู่ทั้งหมด จำนวน 111 ครัวเรือน

นิยามศัพท์

อายุ หมายถึง อายุเต็มปีของหัวหน้าครัวเรือนในปัจจุบัน โดยแบ่งตามช่วงอายุ เช่น น้อยกว่า 40, 41-60, และมากกว่า 60 ปี

ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของหัวหน้าครัวเรือน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับปริญญาตรี

สถานภาพทางสังคม หมายถึง ตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมของหัวหน้าครัวเรือน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านคูที่ประกอบติดต่อกันหรือประกอบอาชีพนั้นในปัจจุบัน โดยกำหนดจากรายได้หลัก ประกอบไปด้วยอาชีพรับราชการ ค้าขาย รับจ้าง เกษตรกรรม และอื่นๆ

อาชีพรอง หมายถึง อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนในชุมชนบ้านคูที่ทำเสริมกับอาชีพหลัก และประกอบอาชีพนั้นในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยค้าขาย รับจ้าง เกษตรกรรม และไม่มีอาชีพรอง

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนผู้ที่อาศัยอยู่รวมกันในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ลูก ญาติ เป็นต้น

รายได้ หมายถึง จำนวนเงินที่ได้จากการประกอบอาชีพของครัวเรือนที่มีรายได้ที่เป็นเงินสดต่อปี ทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร

รายจ่าย หมายถึง จำนวนเงินที่เกิดจากการประกอบอาชีพของครัวเรือนที่มีรายจ่ายที่เป็นเงินสดต่อปี ทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร และรายจ่ายที่เกิดจากการดำรงชีวิต

หนี้สิน หมายถึง เงินที่ครัวเรือนกู้ยืมมาจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นทุนในการทำการเกษตรและใช้จ่ายในครัวเรือน

การถือครองที่ดิน หมายถึง จำนวนไร่ของที่ดินที่ครัวเรือนได้ครอบครองในพื้นที่บ้านคู่จังหวัดน่าน

รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือน หมายถึง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประเภทต่าง ๆ ของราษฎรในหมู่บ้านคู่

การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง จำนวนความถี่ที่ได้รับฟัง อ่าน หรือดูข่าวสาร การพัฒนา กิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ ของหัวหน้าครัวเรือน

การเข้าร่วมกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือน หมายถึง การเข้าร่วมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน

การได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ หมายถึง จำนวนความถี่ที่ได้รับฟังการแนะนำการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติของหัวหน้าครัวเรือน

สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง รายได้ รายจ่าย หนี้สิน การเข้าร่วมกลุ่มของราษฎรและการได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของครัวเรือน